

СТВОРЕННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВАХ

І. І. Кравчук, д. е. н., доцент,

І. А. Кравчук, к. е. н.

Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено особливості організаційно-економічних відносин в сільськогосподарських кооперативах та виявлено можливості залишення більшої частки доданої вартості на виробничому рівні. Окреслено передумови та запропоновано перспективи організації сільськогосподарських кооперативів з виконанням ними функції

елементу ланцюга поставок сільськогосподарської продукції, переробного підприємства, збутової мережі.

Постановка проблеми. Світові тенденції формування ланцюгів поставок агропродовольчої продукції характеризуються концентрацією ринкової влади невеликою кількістю потужних транснаціональних корпорацій, які контролюють значну частину світової агропродовольчої системи та отримують найбільшу частку доданої вартості. Водночас у світі спостерігається лібералізація агропродовольчих ринків із територіальною локалізацією ланцюгів поставок, можливим стає укладання прямих контрактів з виробниками, що є вагомим імпульсом для розвитку дрібних і середніх фермерів. В Україні такі ланцюги поставок агропродовольчої продукції знаходяться на початковій стадії розвитку й потребують використання досконалих організаційних механізмів, одним з яких є кооперація сільськогосподарських товаровиробників, спрямована на формування передумов для створення доданої вартості у цих ланцюгах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми створення доданої вартості в ланцюгах поставок та на засадах кооперативної організації постачання продукції досліджуються відомим вітчизняними та зарубіжними вченими О. Бородіною, Л. Дейнеко, У. Вілісом, Х. Голубом, В. Зіновчуком, М. Ленінгом, О. Коваленко, С. Князевим, М. Маліком, О. Олексюком, М. Потрером, В. Тубаловою, М. Хмарою, Ф. Шелудько та багатьма іншими. Основними векторами продовження їх досліджень слід вважати організаційні переваги кооперації у формуванні локального агропродовольчого бізнесу.

Мета і методика дослідження. *Мета дослідження* – обґрунтувати переваги кооперативної організації сільськогосподарських товаровиробників у створенні доданої вартості агропродовольчої продукції та накреслити перспективи кооперативної основи мереж постачання. Дослідження здійснювалось з використанням аналізу і синтезу та окремих аспектів теорії ланцюгового підходу [1, с. 65; 2, с. 33].

Виклад основного матеріалу. Доданою вартістю вважається різниця між вартістю продукції (послуг), створеної і реалізованої даним підприємством, і вартістю затрат на придбання й переробку сировини та матеріалів. Це вартість, яка прирощена на даному підприємстві [3, с. 172].

Формування прямих відносин між виробником і споживачем дозволяє уникнути залучення додаткових агентів (посередників) у ланцюги поставок та залишати більшу частину доданої вартості на виробничому рівні. Традиційно сільськогосподарська продукція характеризується своєю сировинною орієнтацією. Знаходження

можливостей надання їй товарних характеристик потенційно зумовлює зростання її доданої вартості.

Кооперація є перспективною формою організації аграрного бізнесу, основою формування агропродовольчого ланцюга з метою отримання економічних, соціальних вигід, основою реалізації та акумуляції найбільшої доданої вартості й встановлення відносної важливості різних дійових осіб у цьому процесі всередині ланцюга і ззовні.

Наразі в Україні активізувалися процеси кооперації сільськогосподарських виробників, збільшується кількість сільськогосподарських кооперативів. Якщо станом на 1 січня 2017 року їх було 2014 (997 виробничих та 1017 обслуговуючих), то на початок 2018 року в Україні їх уже налічується 2069 (996 виробничих і 1073 обслуговуючих). Тобто, на 55 кооперативів або на 3% більше [4].

Більшість сільськогосподарських кооперативів, що нині успішно розвиваються в Україні мають ознаки класичних маркетингових ланцюгових структур (ланцюгових організацій з формування попиту й стимулювання збуту), основними галузями їх розвитку є молочарство, ягідництво, картоплярство, садівництво-городництво.

У Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки накреслено основні перспективи розвитку сільськогосподарської кооперації на програмних засадах зокрема, просування продукції членів сільськогосподарських кооперативів в ланцюжку від виробництва до кінцевого споживача, створюючи конкуренцію посередницьким структурам, та виходу на більш привабливі ринки, зокрема міжнародні; формування партій сільськогосподарської продукції належного обсягу та якості; забезпечення технологічного процесу виробництва, просування продукції на ринок; підвищення рівня зайнятості шляхом розвитку трудомістких галузей сільського господарства; створення нових робочих місць на селі, зокрема через стимулювання сільськогосподарської кооперації; збільшення кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, заснованих фермерськими господарствами самостійно або спільно з членами особистих селянських господарств, на 40–50 одиниць [5].

Закордонний досвід свідчить, що найбільше кооперативів у тих сферах, де створюється значна частка доданої вартості (переробка і реалізація молока й молочних продуктів, переробка зерна і виробництво хлібобулочних виробів, переробка м'яса, оптова й роздрібна торгівля перерахованими продуктами), яка перевищує

вартість первинного сільськогосподарського продукту на 100-400 %. До того ж, кожний фермер є членом двох й більше кооперативів [6].

Насамперед це зумовлено тим, що кооператив може одночасно виконувати функції елемента ланцюга поставок сільськогосподарської продукції (на переробні підприємства, у супермаркети, на експорт), переробного підприємства (формування товарних партій для прямих поставок споживачам, що сприяє розвитку нового стилю «фермерського продукту», «фермерського магазину», системи «від лану – до столу» тощо).

Вагомим чинником кооперації сільськогосподарських товаровиробників в Україні є перспективи отримання кооперативами державної допомоги, надання їм преференцій при кредитуванні (на купівлю обладнання для первинної переробки, створення логістичної мережі), підвищення ціни на сировину, що купується у кооперативу.

Кооперація як процес передбачає створення певної структури, яка (за законом структурної взаємодії організації) може видозмінюватись, розростатись, об'єднуватись з іншими структурами, що у кінцевому підсумку сприяє формуванню просторової мережі ланцюгів вартості. Перспективами кооперативного об'єднання сільськогосподарських товаровиробників можна вважати міжорганізаційні мережі, які кластеризуються навколо одного певного продукту (молочної, м'ясної, зернової групи), об'єднуючи сільськогосподарських товаровиробників, інфраструктурні організації, сільські громади, державні (регіональні) органи влади у межах сільської економіки.

Ці мережі є ситуативними, соціально збудованими і локально інтегрованими, що зумовлює створення нових й моделювання існуючих локальних кооперативних систем. Домінуючим виробником у таких ланцюгах стає виробник сільськогосподарської продукції, на якого й перерозподілятиметься вища (порівняно з існуючими умовами) частка доданої вартості.

Дослідження агропродовольчого ланцюга дає змогу не тільки оцінити відносини між усіма дійовими особами всередині нього, а й сприяє розумінню економічних, соціальних вигід і втрат при цих відносинах для всіх його учасників. З іншого боку, аналіз агропродовольчого ланцюга показує, де формується, акумулюється та реалізується найбільша додана вартість і дає змогу встановити відносну важливість різних дійових осіб у цьому процесі всередині ланцюга і ззовні.

Висновки

1. Формування прямих відносин між виробником і споживачем агропродовольчої продукції дозволяє уникнути залучення додаткових

агентів (посередників) у ланцюги поставок, залишати більшу частину доданої вартості на виробничому рівні.

2. Більшість сільськогосподарських кооперативів, що нині успішно розвиваються в Україні мають ознаки ланцюгових організацій з формування попиту й стимулювання збуту. Основними галузями їх розвитку є молочарство, ягідництво, картоплярство, садівництво-городництво.

3. Кооператив може одночасно виконувати функції елементу ланцюга поставок сільськогосподарської продукції (на переробні підприємства, у супермаркети, на експорт), переробного підприємства (формування товарних партій для прямих поставок споживачам, що сприяє розвитку нового стилю «фермерського продукту», «фермерського магазину», системи «від лану – до столу» тощо).

4. Перспективами кооперативного об'єднання сільськогосподарських товаровиробників можна вважати міжорганізаційні мережі, які кластеризуються навколо одного певного продукту (молочної, м'ясної, зернової групи), об'єднуючи сільськогосподарських товаровиробників, інфраструктурні організації, сільські громади, державні (регіональні) органи влади у межах сільської економіки.

Список використаних джерел

1. Gereffi G. The Organization of Buyer-Driven Global Commodity Chains: How U.S. Retailers Shape Overseas Production Networks // *Commodity Chains and Global Capitalism* / M. Korzeniewicz (eds.). – L. : Praeger, 1994. pp. 63-67.
2. Каплински Р. *Распространение положительного влияния глобализации. Какие выводы можно сделать на основании анализа цепочки накопления стоимости?* / Р. Каплински ; пер. с англ. – М. : ГУ ВШЭ, 2002. – 68 с. – (Препринт ГУ ВШЭ ; WP5/2002,03).
3. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера [за ред. Р. Дяківа] – К.: Міжнародна економічна фундація, 2002. – 703 с.
4. У 2017 кількість фермерських господарств в Україні зростає на понад півтисячі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/news/ukraine/v-ukraine-uvlechilos-chislo-fermerskikh-khozyaistv-i-ko>.
5. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки. Розпорядження КМУ від 13 вересня 2017 р. № 664-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250300315>.